

АНАЛІЗ ДИСКРИПТОРІВ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ АГРОФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Віталій СТАВНІЧУК

Причорноморський науково-дослідний інститут
<https://orcid.org/0009-0001-6310-4582>

У статті визначено сутність критеріїв впливу на діяльності сучасного агроформування в Україні на рівень розвитку сільських територій, здатних ефективно функціонувати в нових умовах.

Основою дослідження стали теоретичні положення щодо розвитку сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах та їх вплив на процес удосконалення нормативно-правової бази модернізації економічного розвитку на селі. Для досягнення мети використано сучасні загальноприйняті науково-дослідницькі методи. Зокрема, методом системного аналізу діагностовано фінансовий стан сільської місцевості, на який впливає діяльність сучасних сільськогосподарських організацій, які є основними бенефіціарами сільського бюджету. Крім того, математико-статистичні методи дозволили виявити динаміку розвитку сільської місцевості до стану агрокультури в цілому та формування сільського господарства зокрема.

Дослідження показали, що бюджетна децентралізація значно вплинула на рівень розвитку сільської місцевості, а сучасні аграрні структури не отримали мотиваційного джерела для зміцнення економічного фундаменту. Запровадження стратегії розвитку села шляхом зміцнення фінансової бази дає можливість переходу до сталого функціонування сільської території.

Ключові слова: агроформування, розвиток сільських територій, регіональний розвиток, бюджетні ресурси, видатки і доходи сільських бюджетів, децентралізація.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-17>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Як одна з небагатьох масштабних реформ, яку не вдалося подолати, незважаючи на великі сподівання, сучасний сталий розвиток сільських територій значною мірою визначається силою та ефективністю впровадження механізмів децентралізації. Напрямок децентралізації в Україні сформувався у відповідь на проблеми, що виникають через низький рівень спроможності забезпечити підвищення рівня життя населення, яке проживає в регіоні. До таких викликів слід віднести:

- нерівномірний розвиток території внаслідок дисбалансу розміщення та розвитку продуктивних сил створив проблеми в економічному та соціальному розвитку регіону.
- поглиблення кризових процесів у регіонах, які не мають ефективних механізмів та інструментів саморозвитку та мають обмежені можливості залучення та використання власних ресурсів;
- посилення процесу занепаду на регіональному рівні через відтік ресурсів з територій, які не можуть гарантувати сталий розвиток тощо.

Подальший розвиток таких деструктивних процесів, переважно в межах сільської місцевості, може стати джерелом незворотних кризових процесів, які в свою чергу призведуть до руйнування не лише окремих регіональних економічних систем, а й цілих соціально-економічних систем країни. Це вимагає розробки та впровадження реформ, спрямованих на підвищення ефективності регіонального розвитку шляхом передачі частини повноважень і ресурсів регіонам для забезпечення ефективного реалізації повного переліку.

Визначений у шлях вирішення проблеми розвитку системи місцевого самоврядування визначив етапи децентралізації в Україні, серед яких слід виокремити бюджетну децентралізацію, що склала міцну основу за масштабами та ефективністю. Для забезпечення фінансової самостійності місцевих громад їх основною ланкою була об'єднана територіальна громада.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Критерії впливу становлення сучасного сільського господарства на рівень розвитку сільських територій детально досліджено в дослідженнях вітчизняних учених. Тому дослідження спрямовані на вирішення наукових проблем, пов'язаних із розвитком сільських територій, у працях О. Бородіної [2]; В. Гесця [7]; Л. Газуди; М. Лендела; М. Й. Маліка [10]; Е. Лібанової [11]; В. В. Юрчишина [12].

Вітчизняні науковці досліджували сутнісні характеристики українських аграрних реформ, регіональні відмінності в окремих аспектах їх проведення, вплив окремих агроформувань на

розвиток сільських територій та відмінності в процесах введення спільної аграрної політики країн ЄС.

З іншого боку, на думку зарубіжних вчених, держава відрізняється від індивідуальних інтересів у суспільстві тим, що є недосконалим інститутом, який піклується про власні цілі.

Віддаючи належне наявному науковому доробку, слід зазначити, що досліджуються галузеві, регіональні, організаційно-економічні та інші проблеми аграрного господарства як найважливішої галузі народного господарства України. Натомість необхідні подальші поглиблені дослідження взаємозв'язків впливу процесів децентралізації під керівництвом держави на сталий розвиток у сільській місцевості.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є розкриття сутності дискрипторів впливу сучасних агроформувань в Україні на ефективність розвитку сільських територій в умовах децентралізації влади.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для нашої країни децентралізація є своєрідним епохальним обов'язком, але реалізація цього стратегічного процесу пов'язана з певними проблемами, викликами та загрозами, оскільки він реалізується як інституційна основа державотворчого ядра за відсутності доріг. Настанови щодо модернізації потенціалу та адаптації до практик управління місцевим розвитком у пілотних проектах.

У цій ситуації лише підвищення рівня бюджетної самостійності територіальних громад без використання мотиваційних факторів активізації господарської діяльності на інноваційній основі визначає характер децентралізації владних відносин та децентралізації владних, соціальних відносин та раціонального природокористування. і охорона навколишнього середовища Це лише формальна складова ефективної діяльності органів державної влади на центральному та місцевому рівнях.

Виходячи з теорії агропромислового комплексу України як національного пріоритету, децентралізація має забезпечити модернізацію продуктивних сил сільських територіальних громад завдяки реалізації комплексу мотиваційних засобів наукового розвитку рослинництва. Поглиблення тваринництва та переробки придатної сировини, формування ефективної виробничої інфраструктури на аграрному ринку та розширення прямого доступу виробників до організованих каналів збуту сільськогосподарської сировини.

Проте зазначене бачення ролі сучасних агроформувань у відродженні села, як «колиски» української державності не було підтвержене відповідними інституціональними напрямками.

Зокрема, не реалізовано бачення впливу територіальних громад на об'єднання суб'єктів господарювання за місцем реєстрації для спільного масиву власників, а мотивація збереження регіональної спеціалізації агропродовольчого комплексу є єдиною, таких як соняшник, ріпак, соя, кукурудза. Замість твердої орієнтації на вирощування, зміцнення статусу вітчизняних професіоналів та створення нових робочих місць та збереження існуючих не спрацювало.

На практиці це обернулося переорієнтацією сільських громад на бюджетну диверсифікацію замість того, щоб спрямувати всі види ресурсів на пошук економічного розвитку у сфері виробничої інфраструктури, переробки сільськогосподарської сировини, формування змішаних сільськогосподарських виробництв. Шукаємо шляхи відродження соціальних підприємств, вирощування картоплі, льону та овочів. М'ясо-молочне тваринництво, тобто галузі, де можна досягти продуктивної зайнятості сільського населення.

Водночас необхідно враховувати, що, за визначенням міжнародних експертів, глобальний процес розвитку сільського господарства вимагає формування інклюзивної держави нових українських сіл через підтримку конкурентоспроможності товаровиробників. Місцеві продовольчі ринки, мобілізація місцевих активів для продуктивної діяльності сільського населення та надходження інвестицій у приватні сімейні ферми сприяють зайнятості сільських жінок, молоді та вразливих груп населення. Він перетворює фермерів на виробників якісних продуктів харчування, постачальників послуг гостинності в сільській місцевості та менеджерів з охорони навколишнього середовища, що має сильний і тривалий вплив на національну економіку [3].

Реформа децентралізації в Україні, розпочата в 2014 році, має на меті подолати цю асиметрію у розвитку сільських територій. Єдність нашої держави, з одного боку, та участь людського фактору як домінуючого фактора у функціонуванні територіальних громад, їх

згуртованості, спроможності з одного боку, вирішення проблем, успадкованих і накопичених у періоди трансформації.

Проте на практиці процес децентралізації влади не призвів до посилення економічної діяльності через створення нових робочих місць, як наголошувалося в рамках Спільної сільськогосподарської політики ЄС у 3000-х роках. Як зазначено в цьому рішенні, землеустрій означає більше, ніж постачання продовольства та експорт, оскільки його неможливо досягти без сталого розвитку сільських громад, виробництва спільного майна, збереження етнокультурного середовища та біорізноманіття, а також раціонального використання землі, природні ресурси [5].

Водночас у вітчизняній практиці процес децентралізації зводиться лише до перегляду міжбюджетних відносин на користь територіальної громади.

Фундаментальних змін у розвитку села, особливо уникнення депопуляції в сільській місцевості, омолодження аграрного бізнес-середовища та локалізації продовольчих ринків, можна досягти шляхом створення нових робочих місць у нових сільськогосподарських структурах, зосереджених у сільських поселеннях.

Проте, офіційні дані свідчать про значні диспропорції витрат місцевих бюджетів у забезпеченні сталого розвитку територій. Так, у структурі видатків місцевих бюджетів найбільш потужним напрямом використання є освіта, частка витрат на яку у 2020 р. складала 42,7% (рис. 1). Причиною таких значних обсягів витрат є цільова освітня субвенція з державного бюджету, яка є однією із найбільш масштабних складових серед державних трансфертів. На економічну діяльність місцеві бюджети у 2020 р. спрямували 20,1% своїх видатків, що дає підстави зробити висновок про помітну підтримку економічного розвитку в регіонах з використанням власних бюджетних інструментів.



Рис. 1. Аналіз структури витратків місцевих бюджетів у 2020 р., %

Джерело: Складено автором на основі статистичних даних

Водночас, сумарні витрати місцевих бюджетів на соціальний захист і забезпечення та охорону здоров'я місцеві бюджети сумарно спрямували 16,0% всіх витрат, що свідчить про недостатній рівень даних сфер на місцевому рівні. Незадовільними є обсяги витрат на охорону навколишнього природного середовища, частка яких у структурі місцевих бюджетів у 2020 р. склала лиш 0,5%.

В регіональному розрізі за офіційними даними найбільші обсяги доходів місцевих бюджетів у 2020 р. були зафіксовані у м. Києві, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Одеській, Київській та Донецькій областях, які впродовж 2015-2020 рр. були і залишаються лідерами у рейтингу регіонів за цим показником.

З одного боку це свідчення реального прояву на практиці твердження класиків економічної теорії щодо впливу територіального фактора для спеціалізації сільськогосподарських підприємств [3].

Для дослідження результатів децентралізації та отриманих можливостей сталого розвитку сільських територій вважаємо за необхідне проаналізувати структуру доходів та витрат, оскільки у реальній практиці децентралізаційна реформа ототожнюється з можливостями місцевих бюджетів.

На нашу думку до бюджетів сільських територій слід віднести бюджети селищ, сіл та об'єднаних територіальних громад.

Виходячи з позицій сталого розвитку сільських територій слід відмітити той факт, що сформована структура видатків їх бюджетів унеможливує комплексну реалізацію програм такого типу розвитку на місцевому рівні. Причиною цього є диспропорції видатків на розвиток соціальної, економічної сфери. Так, якщо на розвиток соціальної сфери, до якої слід віднести житлово-комунальне господарство, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, бюджети сільських територій спрямовують 66,6% витрат (від 36,9% з сільських до 74,6% з ОТГ), на економічну діяльність 12,8% (від 110,6% з ОТГ до 21,4% з селищних), то на охорону навколишнього природного середовища – лише 0,6% (від 0,4% з ОТГ до 2,1% селищних) [7].

Варто відмітити і той факт, що у структурі видатків бюджетів сільських територій на фінансування сільського, лісового, рибного господарств та мисливства спрямовується лише 1,8% коштів (рис. 2).

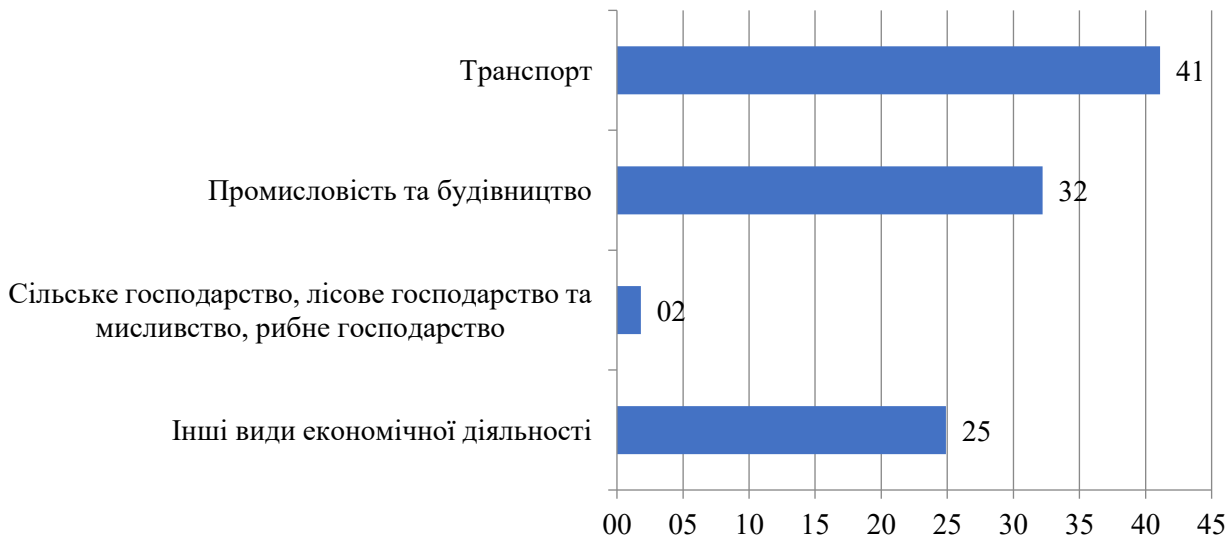


Рис. 2. Аналіз структури витрат бюджетів сільських територій на економічну діяльність у 2020 р., %.
Джерело: Складено автором на основі статистичних даних.

Водночас на транспорт, промисловість та будівництво сумарно витрачається 73,3% бюджетних коштів цих територій. Така ситуація, коли основні місцеві структуроформуєчі види економічної діяльності фінансуються на надзвичайно низькому рівні, в той час, коли вони забезпечують значну частину доходів бюджетів сільських територій, є вкрай негативною.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На підставі проведеного дослідження можна прийти до висновку, що в Україні в рамках децентралізації розвиток сільських територій не забезпечується за рахунок активізації діяльності агроформувань різної організаційно-правової форми. Відсутність активних дій з боку державних та місцевих органів влади, а також підприємницьких структур у подальшому буде поглиблювати ризики сталого розвитку сільських територій для подолання яких необхідно:

- забезпечити високий рівень економічного зростання у агроформуваннях різної організаційно-правової форми при його поєднанні з однаковими можливостями людей у його забезпеченні та користуванні результатами;
- формування збалансованого аграрного бізнес-середовища, яке забезпечило б економічну конкуренцію на засадах рівності суб'єктів господарювання;
- поширення на селі несільськогосподарської діяльності з метою подолання бідності;
- сприяння розвитку сільськогосподарської інфраструктури у напрямі поліпшення умов життєдіяльності жителів усіх сільських поселень, особливо периферійних;
- становлення ефективних сільських інституцій, здатних забезпечувати реалізацію всіх прав селян;

– заохочення громадянського суспільства, органів влади і самоврядування, представників бізнесу до формування на партнерських засадах спільного життєвого середовища, соціального гармонізованого і екологічно безпечного і синергійно спрямованого на ефективну економічну діяльність.

Тому, одним із найоптимальніших шляхів є формування нового рівня інтегрованого виробничо-господарського суб'єкта, здатного забезпечити формування та використання ресурсів села для забезпечення сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Томашук І. В. Пріоритети розвитку інфраструктури сільських територій як забезпечення складової сталого розвитку. *Економіка та управління АПК*. 2018. № 1 (139). С. 22–31
2. Бюджет України 2020 : Стат. зб. Київ : Міністерство фінансів України, 2021. URL : [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_\(for_website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_(for_website).pdf).
3. Геєць В.М., Бородіна О.М., Прокопа І.В. Інклюзивність як напрям і візія сільського розвитку в Україні. *Економіка України*. 2021. № 11/708. С.3-21.
4. Кучер Л.Ю. Регіональні відмінності впровадження інноваційних проектів у підприємствах аграрного сектора. *Регіональна економіка*. 2021. № 3. С.91-98.
5. Ковальчук С. Я. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток сільських територій у контексті селозберігаючої моделі аграрного підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2017. № 8. С. 52–58
6. Газуда Л. М., Ерфан В. Й., Газуда С. М. Сільський розвиток регіону : [монографія]. Ужгород : Сабов А. М., 2015. 250 с.
7. Малік М. Й., Забуранна Л. В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2017. № 7. С. 5–14.
8. Гарафонова О. І. Імплементация інноваційних технологій розвитку агробізнесу в умовах інформаційної. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 5. С. 61-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2019_5_14

REFERENCES:

1. Tomashuk, I. V. (2018). Priorytety rozvytku infrastruktury silskykh terytorii yak zabezpechennia skladovoi staloho rozvytku [Priorities of rural infrastructure development as a component of sustainable development]. *Ekononika ta upravlinnia APK - Economy and management of agriculture*. 1/139, 22-31. [in Ukrainian].
2. Budget of Ukraine 2020: Statistical Collection. Kyiv: Ministry of Finance of Ukraine, 2021. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_\(for_website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_(for_website).pdf)
3. Geec, V.M., Borodina, O.M., Prokopa, I.V. (2021) Inklyuzivnist' yak napryam i viziya sil'skogo rozvytku v Ukraini. [Inclusiveness as a direction and vision of rural development in Ukraine]. *Ekononika Ukrainy - Economy Ukraine*, 11/708, 3-21. [in Ukrainian].
4. Kucher, L.YU. (2021) Regional'ni vidminnosti vprovadzhennya innovacijnih proektiv u pidpriemstvah agrarnogo sektora. [Regional differences in the implementation of innovative projects in agricultural enterprises]. *Regional'na ekononika - Regional economy*, 3, 91-98. [in Ukrainian].
5. Kovalchuk, S. Ya. (2017) Vplyv hlobalizatsiinykh protsesiv na rozvytok silskykh terytorii u konteksti selozberihaiuchoi modeli ahrarnoho pidpriemnytstva [The influence of globalization processes on the development of rural areas in the context of the village-preserving model of agrarian entrepreneurship]. *Ekononika ta suspilstvo - Economy and society*, 8, 52-58. [in Ukrainian].
6. Hazuda, L. M., Erfan, V. Y., Hazuda, S. M. (2015) Silsky rozvytok rehionu [Rural development of the region]: [monohrafiia]. Uzhhorod : Sabov A. 250p. [in Ukrainian].
7. Malik, M. Y., Zaboranna, L. V. (2017) Rozvytok silskykh terytorii v umovakh detsentralizatsii vlady [Development of rural areas in conditions of decentralization of power] *Ekononika APK - Economy of agro-industrial complex*, 7, 5-14. [in Ukrainian].
8. Harafonova, O. I. (2019) Implementatsiia innovatsiinykh tekhnolohii rozvytku ahrobiznesu v umovakh informatsiinoi [Implementation of innovative technologies for the development of agribusiness in the conditions of information] *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekononichni nauky. - Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 5, 61-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2019_5_14 [in Ukrainian].

ANALYSIS OF DESCRIPTORS OF THE INFLUENCE OF MODERN AGRICULTURAL FORMS OF
UKRAINE ON THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Vitalii STAVNICHUK
Black Sea Scientific Research Institute

The article defines the essence of the criteria of influence on the activities of modern agricultural formation in Ukraine on the level of development of rural areas capable of functioning effectively in new conditions.

The basis of the study was the theoretical provisions regarding the development of agricultural enterprises in modern conditions and their influence on the process of improving the regulatory and legal framework for the modernization of economic development in the countryside. To achieve the goal, modern generally accepted scientific research methods were used. In particular, the financial condition of rural areas, which is affected by the activities of modern agricultural organizations, which are the main beneficiaries of the rural budget, was diagnosed using the method of systemic analysis. In addition, mathematical and statistical methods made it possible to reveal the dynamics of rural development to the state of agriculture in general and the formation of agriculture in particular.

Studies have shown that budget decentralization significantly affected the level of rural development, and modern agrarian structures did not receive a motivational source for strengthening the economic foundation. Implementation of the village development strategy by strengthening the financial base makes it possible to transition to the sustainable functioning of the rural area.

On the basis of the conducted research, we can come to the conclusion that in Ukraine, within the framework of decentralization, the development of rural areas is not ensured due to the activation of the activities of agricultural formations of various organizational and legal forms. The lack of active actions on the part of state and local authorities, as well as business structures, will deepen the risks of sustainable development of rural areas in the future.

One of the most optimal ways out of such a situation should be the formation of integrated industrial and economic entities of a new level, which have the ability to ensure the formation and use of the resources of rural areas in order to ensure their sustainable development.

Key words: agricultural formation, development of rural areas, regional development, budgetary resources, expenditures and revenues of rural budgets, decentralization.